

Отримано
01.07.2025
Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.093
Бондарев О.Є.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.093
у Київському
університеті імені
Бориса Грінченка
доктору філологічних наук.
професору, головному науковому
співробітнику кафедри
української філології, культури і
мистецтва
Олені БОНДАРЕВІЙ

Відгук

офіційної опонентки **Криворучко Світлани Костянтинівни**,
докторки філологічних наук, професорки, професорки кафедри теорії і
практики англійської мови та зарубіжної літератури імені професора
Михайла Гетманця
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.
Сковороди
про дисертацію **Пилинського Михайла Ярославовича «Концепт
свобода у художній літературі США і України**, подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035
Філологія.

1. Актуальність дисертаційної роботи. Представникам «західної»
цивілізації (за С. Хантінгтоном) властиве майже етнічне генетичне
прагнення «свободи» (збереження різних національних мов невеликих
держав на території Європи), яке зафіксувалось на рівні ментального
відчуття. Україна, як європейська держава (починаючи з прагнень
Ярослава Мудрого), безумовно, зберегла цей концепт «свободи», який
віддзеркалився в літературі упродовж століть. Культура й література
США входить у пласт «західної» цивілізації й продовжує ідеї та традиції
Європи в іншому геополітичному вимірі.

Актуальність дослідження зумовлена нестандартним вибором
зіставлення – асинхронія, що пояснюється ідеєю заснування державності.
Михайло Ярославович досліджує поезію двох національних літератур у
період війни через концепт «свобода». У нестандартності підходу

відчувається вплив вельмишановної наукової керівниці – Анни Владиславівни Гайдаш, яка є майстринею знаходити наукові лакуни та майстерно їх заповнювати. Дослідження відбулося в історичний період загострення війни в Україні «з близької хронологічної відстані» та війни в США «з віддаленого погляду», «успіх» і результати якої перевірено часом.

Слід підкреслити пафос патріотизму, який властивий досліднику, оскільки заплановано визначити модель свободи, що формуватиме суспільне життя в разі збереження Україною своєї державності.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Дисертація Михайла Ярославовича безумовно новаторська. Уперше в асинхронії зіставлено «різні» національні літератури, «спільним» для яких виокремлено феномен війни і жанр – поезія. Уперше крізь призму концепту свобода осмислена північно-ранньоамериканська патріотична лірика, сучасна українська воєнна лірика. Зроблено акцент на громадянському інваріанті й філософсько-ціннісних орієнтирах; осмислено проблематику свободи в ліриці війни за незалежність США та України.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення визначено поглибленням розуміння еволюції концепту свобода на рівні семантичних і поетологічних особливостей у ході компаративного аналізу. Це збагачує методологічну базу порівняльного літературознавства, відкриває перспективи для міждисциплінарних досліджень на перетині літературознавства, філософії, політичної теорії. Створено теоретичний фундамент для подальшого аналізу концепту свобода в культурному та історичному контексті, який можна залучати до різних літературних жанрів і національних наративів.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати дисертацію при викладанні курсів історії американської літератури, історії української літератури, теорії літератури, порівняльного літературознавства; у створенні спецкурсів з викладання української чи/та американської літератури, при укладанні навчальних і методичних матеріалів,

написанні магістерських і бакалаврських досліджень, для виховання свідомих, відповідальних і патріотичних громадян через призму літературної спадщини та ідеї свободи.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки й результати, які представлено в дисертації Пилинського М.Я., слід оцінити як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані й достовірні. Вони базуються на використанні таких підходів і методів дослідження, як порівняльно-історичний метод, комплексний підхід, інтертекстуальний підхід, прийом контекстуального аналізу, емпірико-теоретичні методи, системно-функціональний підхід. Залучено синхронний і діахронний аспекти аналізу. Достовірність висновків забезпечена теоретико-методологічною базою.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначені в дисертації завдання реалізовані на належному науково-методичному рівні й у повному обсязі, з опануванням методології наукової діяльності і зазначенням ступеня самостійного виконання роботи: Пилинський М.Я. самостійно поставив мету і завдання дослідження, обрав методи для їхнього втілення, здійснив інформаційний пошук, проаналізував відповідну наукову літературу, сформував базу дослідження. Здобувач провів комплексний аналіз текстів, опрацював, узагальнив і оформив отримані дані у вигляді дисертації та опублікував результати в наукових розвідках самостійно (без співавторства). У тексті дисертації продемонстровано належний рівень опанування дисертантом методології дослідження, глибоке розуміння Пилинським М.Я. художнього відтворення концепту свобода в літературі США та України авторських поглядів на історичні, соціальні, політичні процеси під час війн.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних

результатів дисертації у наукових публікаціях. Дисертація М.Я. Пилинського належно апробована на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, її матеріали адекватно відображені в 6 публікаціях, 3 із яких надруковано у фахових виданнях України.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура дисертації (Вступ, три розділи основної частини і висновки до кожного, загальні висновки і список використаних джерел) традиційна, зумовлена метою і завданнями, демонструє успішні спроби М.Я. Пилинського розв'язати питання, дотичні до всіх складників літературознавства – теорії й історії літератури, літературної критики і порівняльного літературознавства.

У Вступі та Анотації здобувач формулює мету і завдання дисертації, визначає її основні положення. Окреслені завдання відповідають задумові системного дослідження концепту свобода в поезії США та України.

Перший розділ – «Дефініція концепту свобода: міждисциплінарні підходи» присвячений осмисленню концепту СВОБОДА у філологічному та суспільно-політичному вимірах, виокремлено відмінні конотації: «freedom» і «liberty», «воля» і «свобода». У діяхронічному й синхронічному аналізі виявлено трансформацію під впливом історичних, філософських і культурних чинників, які сформували національні моделі осмислення свободи.

Другий розділ – «Концепт свобода в американській революційній поезії» присвячено аналізу політичної сатири американські революційні поетів Френсіса Гопкінсона, Джона Трамбула, Філіпа Френо. Визначено ключові аспекти концепту свобода: природне право; проти тиранії та рабства; для самоуправління; чесноти і моральність; міфологічні класичні і біблійні постаті; персоніфікація; мужність і жертвовність; традиція; закон; роль жінок.

Третій розділ – «Художні моделі “свободи” в сучасній українській ліриці» охоплює сучасну українську воєнну поезію. Одним із центральних аспектів є ідея позаматеріальної та національної свободи (власновладності), де свобода розглядається не тільки як право особистості, але і як

відповідальність за майбутнє нації у контексті держави. Це проявляється в акцентах на важливості боротьби за національні інтереси, де поети підкреслюють готовність українців віддавати життя за свою країну і свободу, розуміючи, що їхні дії формують долю нації.

Важливими вимірами поетики свободи є матеріальний та позаматеріальний у віршах Вікторії Черняхівської, Дмитра Лазуткіна, Ярини Чорногуз, Бориса Гуменюка, Павла Вишебаби, Артура Дроня, які зосереджуються на ідеї «вічної» свободи, що пов'язує боротьбу за національну ідентичність із вічністю та майбутніми поколіннями. Значна частина проаналізованих творів підкреслює, що свобода – це не тільки фізична незалежність від окупації, але й духовна ідентичність, яку неможливо вкрати або зруйнувати. Це дозволяє говорити про свободу як про фундаментальний концепт, що має як особистий, так і загальнонаціональний вимір. Вона постає не просто як умова виживання, але як основа для побудови майбутнього нації. Іншим виміром свободи у поезії є взаємодія між особою та суспільством і державою. Підкреслюється важливість жертви та обов'язку для досягнення свободи, і відсутність обмежень та відповідальності. Михайло Ярославович встановлює суперечливість, яка відображає складний і неоднозначний характер свободи в сучасній Україні, де громадяни намагаються знайти баланс між індивідуальними свободами та колективними обов'язками.

Михайло Ярославович виявив уміння логічно й чітко узагальнити величезний обстежений фактичний матеріал у висновках до розділів та загальних висновках, важливих насамперед для компаративістики. Зроблені теоретичні узагальнення достатньо аргументовані й корелюють із поставленими завданнями.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації М.Я. Пилинського дає всі підстави стверджувати, що здобувач дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

9. **Дискусійні положення та зауваження до дисертації.** У цілому слід відзначити належний науковий рівень проведеного Михайлом Ярославовичем дослідження, обґрунтованість отриманих ним результатів. У процесі читання ґрунтовного дослідження виникають питання, які зумовлюють дискусію.

1. У другому розділі дисертації дослідник осмислює філософське підґрунтя американського політичного та культурного дискурсу (С. 59) доби Просвітництва, яке має ідею філософії природного права, що сформувалась у пошуках Джон Лока: легітимація революційної боротьби, божественне походження моралі, правових норм та суспільних інституцій, інтерпретації свободи як дара. Спроби втілити ці орієнтири в США відбулись у XVIII ст. Вони віддзеркалились у поезії, яку Ви аналізуєте. Чи можемо ми говорити про те, що громадянин США XXI ст. в результаті є «свободним»? Ви зауважуєте, що «люди, вступаючи в соціальну взаємодію та утворюючи політичні структури, добровільно обмежують частину своїх первинних свобод, передаючи частину суверенітету репрезентативному уряду задля збереження загального блага» (С. 59). Як відчуває себе сучасний американець? Якого «розміру» є «частина обмежень»? Чи отримали вони в XXI столітті на рівні концепту «свобода» те, за що боролись у XVIII ст.? Як саме сприяли цьому вірші, які Ви аналізуєте?

2. У ході аналізу віршів США XVIII ст. Ви виокремлюєте греко-римську традицію (С. 79). Тут доречно зробити уточнення – римську традицію. Орієнтація на давньогрецьку літературу в «західному» каноні простежується починаючи з XIX ст. А до цього Античну літературу сприймали в ракурсі здобутків римлян. Ви й наводите творчість Ювенала. І виокремлюєте міфологічне римське підґрунтя, коли позначаєте зв'язок богині Свободи з реальним світом державництва й законодавства, який віддзеркалився в ліриці США. В українській поезії XXI ст., на Вашу думку, риторика про богиню Свободу відсутня. Але Ви знаходите алюзію-персоніфікацію (С. 80) у вірші Володимира Самійленка. Як Ви думаєте, в українській поезії може бути відлуння до слов'янської міфології? Чи ми це беремо із античної міфології, як і американці?

3. У 3 розділі Ви привертаєте увагу до мотивів розчарування, які властиві українській ліриці ХХІ ст., які є реакцією на кроки Європи (С. 163, 164), що за ментальною суттю «відмовляється» від концепту «свобода», який є ключовим для «західної» культури. Ви виокремлюєте рефрен «Європа мовчала» (С. 163) як ідею – осудження пасивності європейських країн перед трагедією українського народу: «Кожна строфа змальовує етапи страждань України: боротьба за виживання, кров і сльози, рабство, голод і остаточна смерть, підкреслюючи контраст між її агонією та байдужістю зовнішнього світу» (С. 163). Як можна корелювати це «мовчання» Європи в ХХІ ст. з ідеями Лока про те, що «свобода це дар», які сформувались в «західному» дискурсі ще в ХVІІ ст.? Свобода є лише ідеєю, яка на практиці нездійсненна?

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Зазначене вище засвідчує, що здобувач набув необхідні теоретичні знання, вміння, навички, загальні і спеціальні (фахові) компетентності самостійного дослідника, необхідні для доктора філософії і визначені освітньо-науковою програмою за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Загальна оцінка дисертації і публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотриманості академічної доброчесності та відповідності встановленим вимогам. Дисертацію в цілому оцінюю позитивно. Зауваження й питання, що висловлені вище, мають дискусійний характер і не применшують наукової новизни, теоретичної та практичної значущості дисертаційної роботи, що рецензується.

Дисертація «Концепт свобода у художній літературі США і України» є завершеною і самостійною науковою працею, де її автором, Пилинським Михайлом Ярославовичем, отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для українського літературознавства і компаративістики зокрема. Дисертаційна робота оформлена відповідно до чинних норм і правил, викладена на належному науково-теоретичному рівні і цілком відповідає вимогам МОН України, відповідає спеціальності 035 Філологія

галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Дисертація «Концепт свобода у художній літературі США і України» цілком відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а її автор, Пилинський Михайло Ярославович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з Галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

професорка, докторка філологічних наук
професорка кафедри теорії і практики
англійської мови та зарубіжної літератури
імені професора Михайла Гетманця
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Світлана Криворучко